

Orman ve Çevre

ISSN 1303 - 040X

Sayı : 2001 - 6

**TÜRKİYE
ORMANCILAR
DERNEĞİ**

SÜREKLİ
YAYIN ORGANIDIR
İKİ AYDA BİR
YAYIMLANIR

Yıl :76 Sayı :2001 / 6 Cilt : 78

SAHİBİ

T.O.D Adına Genel Başkan
Taner SAVAŞAN

SORUMLU

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Yaşar YEŞİLTEPE

TEKNİK DANIŞMAN

Prof. Dr. Metin SARIBAŞ

YAYIN KURULU

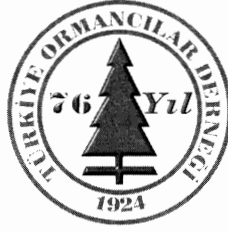
Rızkullah MUALLAOĞLU
R.Remzi DOĞAN
Mehmet BİLGİ

YÖNETİM YERİ

Tuna Caddesi No : 5 Kızılay
ANKARA
Tel / Fax : 433 84 13
e mail:ormanav@yahoo.com

BASKI

FONT AJANS
230 30 30

ORMAN ve AV

ISSN 1303 - 040X

İÇİNDEKİLER

BAŞYAZI	2
ULUSAL ORMAN ENVANTERİNİN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ Prof. Dr. Ünal ASAN.....	4
DEVLET ORMAN İŞLETMELERİNDE AMAÇ ve STRATEJİ TAYİNİ Arş. Gör. Atakan ÖZTÜRK Doç. Dr. Mustafa Fehmi ÖZTÜRK.....	13
AĞAÇLANDIRMA ve EROZYON KONTROLÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (AGM) ÇALIŞMALARINDA SON DURUM, SORUNLAR ve ÖNERİLER Erdoğan ÖZER.....	23
EKOTURİZM	34
REKREASYON PLANLAMASI VE MEYDAN-KENTSEL REKREASYON PLANLAMASI İLİŞKİSİNİN PEYZAJ MİMARLIĞI AÇISINDAN İRDELENMESİ Araş.Gör.Dr.Sanem (ÇINAR) ALTINÇEKİÇ.....	36
HABERLER	39

DEVLET ORMAN İŞLETMELERİNDE AMAÇ VE STRATEJİ TAYİNİ

Arş. Gör. Atakan ÖZTÜRK*
Doç. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER*

ÖZET

Ülkemiz ormancılığında, mevcut amenajman planlarında belirtilen amaç ya da amaçlar, çağdaş anlamda bir orman işletmeciliği faaliyeti için yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden, ormanlardan çok boyutlu faydalanma ve süreklilik ilkesi gibi çağdaş orman işletmeciliğinin temel ilkelerini de dikkate alarak, her bir orman işletmesi için amaçların ayrı ayrı belirlenmesi gerekmektedir. Bu şekilde ortaya konan amaçlara bağlı olarak, kaynakların kullanımında rasyonel davranılıp davranılmadığı ve işletme faaliyetlerinin dolayısıyla işletmenin başarılı olup olmadığı konusunda daha kolay hüküm verilebilecektir. Üstelik, orman kaynakları yönetimi bu yolla ülke kalkınma amaç ve stratejileriyle tutarlı hale getirilebilecektir. İşte bu noktadan hareketle bu makalede, önce genel olarak amaç kavramı üzerinde durulmuş, ardından Devlet Orman İşletmelerinde amaç ve strateji tayini konusunda pratik faydalar sağlayabileceği düşünülen model bir çalışmanın kısaca tanıtımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ormancılık Sektörü, Devlet Orman İşletmesi, Orman Kaynakları, Toplumsal Talep, Amaç, Strateji.

1. GİRİŞ

Orman işletmesi, belirli amaç ya da amaçları sürekli biçimde gerçekleştirmek üzere ormancılık bilim ve tekniği ile sosyal, yönetsel ve ekonomik kararlara ilişkin faaliyetlerin organize edildiği bir ünite olarak tanımlanmaktadır (ŞAD, 1987). Bir başka ifadeyle orman işletmesi, en önemli doğal kaynaklardan biri olan ormanlar üzerinde belirli amaçları elde etmek için; teknik, ekonomik, sosyal ve yönetsel boyutlu faaliyetleri sürekli olarak gerçekleştiren bir birim olup, bu birimdeki faaliyetlerin gerçekleştirilme süreci ise orman işletmeciliği olarak adlandırılmaktadır.

Dolayısıyla orman işletmelerinde amaç, işletmecilik faaliyetlerinin en önemli unsurlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Zira amaçlar varılmak istenen durumlar olarak, tüm işletmelerde olduğu gibi orman işletmelerinde de işletme faaliyetlerinin belirlenip, başarılı bir şekilde yürütülmesinde önemli rol oynamaktadırlar.

Bilindiği üzere, her ekonomik birim belli

amaçlara ulaşmak için kurulur ve işletilir. Özel teşebbüs işletmelerinde genellikle en önemli ve tek amaç kârın maksimizasyonu olduğu halde, kamu işletmelerinde kârın yanı sıra; ulusal kalkınma planlarının ve sektörel planların öngördüğü katma değer ve istihdam yaratma, ulusal gelire katkı, ödemeler dengesini düzeltme, çevre koruma vb. gibi ülkeye, sektöre, bölgeye ve zamana göre önem ve öncelikleri değişen çok sayıda amaç bulunmaktadır (DAŞDEMİR, 1998).

Bu konuda DAŞDEMİR (1996), gerek kalkınma planlarında belirtilen amaçlar, gerekse bu bağlamda ormancılık sektörüne yüklenen görevler ve her bir işletmenin içinde yer aldığı bölgenin özellikleri dikkate alındığında, işletmelerinin amaçlarının daha da çok çeşitlenip, karmaşık bir hal aldığı ve bu yüzden de orman işletmelerinde amaçların önem ve önceliklerinin belirlenmesi konusunun daha da önem kazandığını ifade etmektedir. KAPUCU (1978) ise, özellikle ormancılıktaki envanterlerde, başarı analizlerinde, denetim ve yeniden planlamalarda

* K.T.Ü. Orman Fakültesi

temel ölçütün saptanan amaçlar olduğunu, bu nedenle orman işletmelerinde planlama amaçlarının önceden saptanmış ve tanımlanmış olması gerektiğini belirtmektedir.

Ancak ülkemiz ormancılığında Devlet Orman İşletmeleri düzeyinde, amaçların ortaya konması ve bunların ağırlıklandırılması yani işletmeler için strateji oluşturulması konusuna gereken titizliğin gösterildiğini söylemek oldukça zordur. Bu konuya ilişkin GERAY (1998) şu tespitlerde bulunmaktadır. "Ülkemiz ormancılığındaki en önemli boşluklardan bir tanesi tüm ormanların, ki bunlar 243 Devlet Orman İşletmesine ayrılmıştır, aynı amaçlara bağlanmış amenajman planlarıyla idare edilmesidir. Oysa her orman işletmesinin içerisinde bulunduğu ortam; ekonomik, sosyal, kültürel... karakteristikler yönünden farklılık arz etmektedir. Ayrıca bir orman işletmesinin ve giderek her işletme sınıfının biyofizik yapısı da farklı niteliklere sahiptir. Diğer yandan ormancılık, çok boyutlu faydalanmaya ve bunun doğal sonucu olarak da çok boyutlu karar vermeye uygun olan ve alternatif üretme yönünden zenginliğe sahip olunan ayrıcalıklı bir sektördür. Ancak bu durum doğal olarak orman kaynakları yönetiminde büyük bir güçlüğü de beraberinde getirmektedir.

Bilindiği gibi çok boyutlu karar verme probleminin bulunduğu her ortamda amaçlara ağırlık vermek, yani bir strateji oluşturmak gerekmektedir. Dolayısıyla farklı biyolojik, fizik sosyal, ekonomik ve kültürel işletme karakteristikleri, farklı ağırlıklı amaçlara bağlanmış stratejileri zorunlu kılmaktadır. Bu stratejilerin sağlıklı olarak saptanması, ormancılık yapılan birimlerin (işletme veya seri) çok boyutlu olarak betimlenmesine, homojenleştirilmesine ve gruplandırılmasına bağlıdır. Bu tür bir çalışma, hangi birimde, hangi amaçların daha ağırlıklı olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece orman işletmelerinin yatırım, teknoloji seçimi, koruma, üretim, pazarlama, halkla ilişkiler, personel politikaları ... daha sağlıklı olarak tespit edilebilir. Üstelik, orman kaynakları yönetimi bu yoldadır ki ülke kalkınma amaç ve stratejileriyle tutarlı

hale getirilebilir. Şu halde böyle bir betimleme, açıklama, sınıflandırma, gruplandırma ve ağırlıklandırma çalışmasına altlık olarak ihtiyaç bulunmaktadır."

Özet olarak, yukarıdaki tespitlerden de hareketle ülkemizdeki uygulamaya bakılacak olursa; orman işletmelerinin amaçlarının çok boyutlu olarak tespit edilmediği, bu amaçlara uygun ağırlıkların verilemediği yani strateji oluşturulmadığı, dolayısıyla ülke hedefleriyle ve giderek de bölge hedefleriyle bütünleşmenin sağlanamadığı görülmektedir (GERAY, 1992).

Öte yandan, Ülkemiz ormancılığında orman işletmelerinde mevcut amenajman planlarında belirtilen amaç ya da amaçlar, çağdaş anlamda bir orman işletmeciliği faaliyeti için yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden, ormanlardan çok boyutlu faydalanma ve süreklilik ilkesi gibi çağdaş orman işletmeciliğinin temel ilkelerini de dikkate alarak, her bir orman işletmesi için amaçların ayrı ayrı belirlenmesi gerekmektedir. Bu şekilde ortaya konan amaçlara bağlı olarak, kaynakların kullanımında rasyonel davranılıp davranılmadığı ve işletme faaliyetlerinin dolayısıyla işletmenin başarılı olup olmadığı konusunda daha kolay hüküm verilebilecektir. Üstelik, orman kaynakları yönetimi bu yolla ülke kalkınma amaç ve stratejileriyle tutarlı hale getirilebilecektir.

İşte bu noktadan hareketle ele alınan ormancılıkta amaç konusu; öncelikle genel olarak ve ormancılık açısından kavram ve kapsam itibarıyla irdelenmiş, ardından Devlet Orman İşletmeleri düzeyinde amaç belirlemeye ilişkin model bir çalışmada yapılması gerekenler, bu konuya ilişkin literatürler ışığında aşamalar halinde kısaca açıklanmıştır.

2. GENEL OLARAK AMAÇ KAVRAMI VE KAPSAMI

Amaç kavramı literatürde değişik şekillerde yapılan tanımlardan yola çıkarak (EREN, 1990; KAPUCU, 1996; GERAY, 1996; GÜLEN ve ÖZDÖNMEZ, 1987) en genel ifadeyle amaç, belirli birtakım faaliyetleri

gerçekleştirerek ulaşmak istenen durum, bilinçli uğraşlarla varılmak istenen hedef ya da mevcut hareketleri ve tepkileri yönlendiren kişisel veya sosyal olarak saptanmış birer değerdir. Bir başka yaklaşımla amaç, kuruluşla ilgili grupların (örneğin hissedarlar, işçiler, alıcılar, hammadde sağlayıcılar, yöneticiler ve toplum) beklentileri arasında dengeli bir eşitlik sağlamaktır. Buna göre kuruluşların amaçları çeşitli ilgi gruplarının çatışan isteklerini dengelemek ile saptanabilir.

İşletme veya örgütler var olabilmek için bir takım amaçlara sahip olmalıdırlar. Amaçlar sayı, tür ve bileşimleri yönünden sistemleri birbirinden ayırmamızı sağlayan ve ulaşılması gereken durumlar olarak da önem taşımaktadır. Amaçlar belli olduğu takdirde yapılan çalışmaların faydalı olup olmadığı konusunda hüküm verilebilmektedir (GERAY, 1996). Dolayısıyla işletmelerde, eğer işletme amaçları baştan belli edilmiş ise, bu amaçlara göre kaynakların kullanımında rasyonel davranılıp davranılmadığı ve işletme faaliyetlerinin başarılı olup olmadığı daha kolay belirlenebilir.

Hemen her firma için kârlılık, verimlilik gibi kavramlar amaç olabilirse de makro ekonomik açıdan bunların önemini kaybetmesi ve böylece daha başka amaçların ön plana çıkması söz konusu olabilir. Zira tek tek firmaların ulaşamayacağı bir çok amaç vardır ki ancak firmalar bir araya geldiklerinde bunlara ulaşılabilir. Örneğin enflasyonu önleme, toplam üretimin artırılması, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi, işlendirmenin artırılması, çevrenin korunması...vs. gibi bir çok amaç, daha çok bir makro plan içerisinde gerçekleştirilebilir (GERAY, 1982).

Öte yandan işletmeler yapılarına, kuruluş nedenlerine, içinde buldukları ekonomik düzenin koşullarına, yönetim anlayışlarına ve buna benzer diğer etkenlere bağlı olarak farklı amaçlar güdebilir. Buna bağlı olarak da işletmeler tarafından güdülen amaçlar çok farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmalardan bazıları aşağıdaki gibidir (CAN ve Ark, 1995; CEMALCILAR ve Ark., 1975; SABUNCUOĞLU ve TOKOL, 1991;

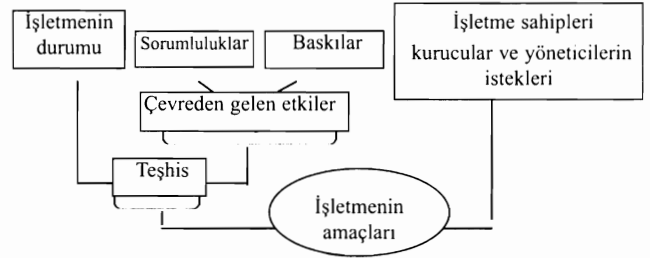
EREN, 1990).

a) Geleneksel amaçlar (kâr ve toplumsal hizmet götürme) ve çağdaş amaçlar (sosyal kâr ve sorumluluk, büyüme ve gelişme, tüketicilere hizmet ve kararlılık),

b) Genel amaçlar (kâr elde etme, topluma hizmet ve işletmenin yaşamını sürekli kılma) ve özel amaçlar (kazanç sağlamak, tüketicilere daha kaliteli mal veya hizmet sunmak, istihdam olanağı vs.),

c) Temel ekonomik amaçlar (optimal kâr elde edebilmeye dayanan amaçlar) ve sosyal amaçlar (işletme faaliyetlerini etkileyen çıkar gruplarına bağlılıktan ortaya çıkan amaçlar),

Öte yandan işletmeler, üzerinde uzun yıllardan beri durulan ve klasik liberal bakış açısından kaynaklanan yalın az sayıda ve salt parasal amaçların yanı sıra, sosyal içerikli amaçlara da ilgi duymak zorunda kalmışlardır. Geçekten de ülkedeki, bölgedeki ve yakın çevrelerindeki bireylerin ve işletmede çalışanların beklentileri çeşitlenmiştir. Diğer taraftan işletme sahipleri ve yöneticilerinin, işletme amaçlarının saptanması

Pekil 1. İşletme amaçlarının saptanması süreci

sürecindeki etkileri de değişikliğe uğramıştır. Amaçların oluşturulması daha geniş ve kapsamlı bir süreç niteliği kazanmış (GERAY, 1996) olup, bu süreç Şekil 1'de gösterilmiştir.

Amaçlar belirlenirken ister işletmelerde isterse daha üst düzeyde olsun, şu ilkeler çerçevesinde hareket edilmelidir (GERAY, 1996).

1- Amaçlar açık ve anlaşılır olmalıdır.

2- Organizasyona yön verecek kadar ayrıntılı, ancak görüş açısını daraltmayacak kadar genel

olmalıdır

3- Amaçlar organizasyonların iş ve görev alanlarına ait olmalıdır.

4- Amaçlar organizasyonların varoluş nedenidir. Kâr, bu amacın geçerli oluşundan ve amaca giden eylem akışının uygun olmasından doğar.

5- Her organizasyon kendi çevresi ve koşulları içerisinde amaçlarını belirlemelidir.

3. ORMANCILIKTA AMAÇ KAVRAMI VE KAPSAMI

Ülkemiz ormanlarının toplum yararına kullanılması sırasında gözetilen ormancılık amaçları kapsam, içerik ve zaman boyutlarına göre üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar; ulusal ormancılık amaçları (ormancılık politikası amaçları), işletme (idare) amaçları ve silvikültürel amaçlardır.

3.1. Ulusal Ormancılık Amaçları

Ormancılık Politikası Amaçları, bir ulusun bütününün refahı, gelişmesi ve kalkınması ile ilgili olan, bu nedenle de, bölge, belirli bir zümre, mülkiyet türü ve orman formu gözetmeden, bir ülkenin yüzeyini kapsayan amaçlardır. Ormancılık politikasının bu niteliğine dayanılarak, bunlara ulusal ormancılık amaçları adı da verilmektedir (ERASLAN, 1973).

ÖZDÖNMEZ ve Ark. (1996), bir ülkenin ormancılık politikası amaçlarının, o ülkenin ormancılık mevzuatında veya çeşitli plan ve programlarında yer aldığını, bu bağlamda söz konusu ormancılık mevzuatı ve kalkınma planlarına dayanarak Türkiye'nin ormancılık politikası amaçlarının ise şu üç ana başlık altında toplamanın mümkün olduğunu ifade etmektedirler.

1- Ülkenin başta odun hammaddesi olmak üzere çeşitli orman ürünlerine olan ihtiyacını ormanların verim gücü ölçüsünde ve devamlılık ilkesi çerçevesinde karşılamak.

2- Ormanlardan toprağı koruma, su rejimini düzenleme ve yurt savunması gibi yararlar sağlamak.

3- Ormanların toplumun rekreasyonel gereksin-

imlerini karşılama ve turistik etkinliklere katkı sağlama gibi hizmetlerinden yararlanmak.

Diğer taraftan, ERASLAN ve ŞAD (1993) ise, Türkiye'deki ulusal ormancılık amaçlarını;

- Ülkemizdeki ormanları tam anlamı ile korumak,

- Ormanların durumlarını iyileştirmek ve bunlardan, rasyonel ve sürekli işletilmesi sayesinde çok yönlü olarak faydalanmak,

- Ağaçlandırmalarla orman alanlarını arttırmak ve böylece oluşturulan yapay ormanları da normal kuruluşlara ulaştırmak,

- Böylece Türk Ulusunu Ormanlardan elde edilen odun ve ikincil ürünlere olan ihtiyaçlarını gidermek ve toplumu ormanların Hidrolojik, Antierozyonel, Klimatik, Sağlık-Estetik, Bilimsel hizmet ve fonksiyonlarından sürekli olarak yararlandırmak, şeklinde özetlemişlerdir.

Görüldüğü gibi sınıflandırmaya konu olan bu amaçlar, genel nitelikli amaçlardır ve tüm ülke düzeyini kapsayacak şekilde ifade edilmiştir. Ancak bu amaçların uygulanabilmeleri için işletmeler bazında daha somut şekilde ifade edilmeleri gerekir. İşte bu aşamada işletme amaçları ortaya çıkmaktadır.

3.2. İşletme Amaçları

İşletme (idare) amaçları, bir ülkenin ormancılık politikası amaçlarına ve prensiplerine göre tespit edilerek gerçekleştirilir. Bu amaçlar karşılaştırılırken, ulusal ormancılık amaçları ile ormanın yetişme muhiti koşullarının göz önünde bulundurulması, bunlara aykırı amaçların tespit olunmaması, bunlara kayıtsız şartsız uyulması gerekli ve zorunludur (ERASLAN, 1973). Sistem bütünlüğü içerisinde ele alındığında, bu şekilde belirlenen amaçlar ile bunların bir üst sistemini oluşturan ormancılık politikası amaçları arasında tutarlılık sağlanmış olur.

KAPUCU (1996) işletme amaçlarını, orman işletmesinin sahibi ve çevresindeki toplumu için gelecekte yerine getirmekle yükümlü bulunan talepler ve bunların sıraları olarak ifade etmekte ve işletme amaçlarının karşılaştırılmasında ormanın sahibi ya da onu işletmekle yetkili kılınan özel ya da tüzel kişilerin

etkili olduklarını belirtmektedir. Benzer şekilde GERAY (1996)'da bir orman işletmesinin amacının, toplumun orman ürün ve hizmetlerine olan ihtiyacını optimal koşullarla ve sürekli olarak karşılamanın yanı sıra orman sahibine mümkün olan en yüksek faydayı sağlamak olduğunu ifade etmektedir. ASAN (1992) ise devlet ormanlarında işletme amaçlarının, bu ormanları devlet adına işleten ormancılık örgütünün özelde plan ünitesi içinde ve civarındaki halkın isteklerine, genelde tüm ülke halkının ormanlardan beklediği ürün ve hizmet taleplerine göre şekilleneceğini vurgulamaktadır.

Ormancılıkta işletme amaçlarını daha iyi kavrayabilmek için, ormanların ve dolayısıyla ormancılığın temel işlevlerinin neler olduğuna kısaca değinmek gerekir. Ülkemizde ormanların görmekle yükümlü bulunduğu hizmet ve fonksiyonlar, ERASLAN (1973) tarafından; orman ürünleri üretimi, hidrolojik, antierozyonel, iklimatik, toplum sağlığı, estetik, tabiatı koruma, rekreasyon, ulusal savunma ve bilimsel fonksiyonlar olarak adlandırılmaktadır. Öte yandan KAPUCU (1996) ise bunları; ormanların üretim işlevi, ekolojik işlevi ve çevre işlevi şeklinde daha genel bir yaklaşımla sınıflandırmıştır.

Ormanlar bu fonksiyonların tamamını kendiliğinden yerine getirmektedir. Bir ormanda bu fonksiyonlarının herhangi birisi veya birkaçının işletme amacı olabilmesi için toplumun bunlara ihtiyaç duyması ve talepte bulunması gerekmektedir. Görüldüğü üzere, orman fonksiyonu ile işletme amacı arasında çok sıkı bir ilişki mevcuttur. Orman kaynaklarının sınırlı olduğu günümüzde toplumun ormanlardan beklediği fayda ve fonksiyonların çokluğu, aynı orman alanının aynı anda birden fazla amaca göre işletilmesini zorunlu hale getirmektedir. Planlama tekniği yönünden bu karmaşık sorun çok amaçlı kullanım prensip ve teknikleri yardımıyla çözümlenmektedir (ASAN, 1992).

Öte yandan işletme amaçları; yetişme ortamı koşulları, ulusal ormancılık koşulları, ağaç türü ve büyüme koşulları, ... vb. gibi hususlara aykırı olmamalıdır. Bu amaçlar, ormanın gördüğü hizmet ve fonksiyonlar arasından,

toplumun ihtiyaç duyduklarının kombine edilmesi ile kararlaştırılmaktadır. Söz konusu amaçlara ilişkin ERASLAN ve ŞAD (1993) tarafından; ürün elde etme biçimindeki ve idare ve işletme amaçları, hem ürün elde etme hem de ormanın koruyucu fonksiyonlarından yararlanma biçimindeki idare ve işletme amaçları ve koruma ve koruyucu fonksiyonlardan yararlanma biçimindeki idare ve işletme amaçları şeklinde üçlü bir sınıflandırma gerçekleştirilmiştir. GERAY (1996) ise orman işletmelerinin amaçlarını sınıflandırma çabalarının, belki de olması gerekenden daha çok olduğunu vurgulayarak bunlara ilişkin; **a)** Maddesel amaçlar, **b)** Maddesel olmayan amaçlar, **c)** Diğer amaçlar şeklinde bir ayırım olduğu gibi; **a)** Ormandan metreküp miktar olarak en yüksek odun hasılası elde etmek, **b)** Belli nitelikteki hammaddeden en büyük oranda elde etmek, **c)** Araziden en yüksek net gelir elde etmek, **d)** Ormandan en yüksek net gelir elde etmek, **e)** En yüksek miktarda tali ürün elde etmek ve; **a)** Ön planda orman ürünleri yetiştirmek, **b)** Ön planda ormanın diğer fonksiyon ve hizmetlerinden yararlanmak, ya da; **a)** Ekonomik amaçlar, **b)** Ekonomik olmayan amaçlar ... vbg. sınıflandırmaların bulunduğunu vurgulamaktadır.

3.3. Silvikültürel Amaçlar

Silvikültürün temel işlevi meşcere yani orman ekosistemini kurma olduğundan, silvikültürel amaçlar dar kapsamlı olup her meşcere için kararlaştırılır. Orman işletmeleri hangi amaca ya da amaçlara göre işletilecekse, o işlevi yerine getirecek yapıda meşcerelerin kurulması gerekir ki, bu da, silvikültürel amaçlarla ortaya konur ve silvikültürel tekniklerle (silvikültürel önlemlerle) gerçekleştirilir. Silvikültürel önlemlerin içeriği ise doğrudan işletme amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik olduğundan işlevsel amaç karakterindedir ve doğrudan orman işletmecisi (orman mühendisi) tarafından saptanır (KAPUCU,1996). Dolayısıyla silvikültürel amaçlar ormancılık sistemi içerisinde değerlendirildiğinde en altta yer alan, dar kapsamlı ve küçük alanlar için belirlenen amaçlar olarak

karşımıza çıkmaktadır.

Silvikültürel etkinliklerin amacı, kısaca orman eko-sistem kuruluşunu işletme amacına göre yönlendirmektir (KAPUCU,1996). Silvikültür amaçları; meşcere kuruluş amacı, meşcere gençleştirme amacı ve meşcere bakım amacı (ERASLAN ve ŞAD,1993) şeklinde sınıflandırılmaktadır.

4. ORMAN İŞLETMELERİNDE AMAÇ BELİRLEME

Ulusal ekonomimizin önemli bir parçasını oluşturan ormancılık, toplumun orman kaynaklarından beklediği mal ve hizmetleri sürekli bir biçimde karşılamak amacıyla yapılan; biyolojik teknik, sosyal, ekonomik ve yönetsel nitelikteki çok yönlü faaliyetlerin bütünüdür. Temel uğraşısı kaynak yönetimi olan ormancılık faaliyetleri ülkemizde, 1937 yılından beri devlet orman işletmeleri aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Çeşitli dönemlerde ormancılık örgütlenme şeklinde yapılan değişikliğe paralel olarak bazı faaliyetler orman işletmelerinin görev alanı dışına çıkarılmasına rağmen, ormancılık faaliyetlerinin bütün olarak planlanıp yürütülmesinde temel birimler orman işletmeleri olmuştur (DAŞDEMİR, 1996).

Bu noktadan hareketle her ne kadar DAŞDEMİR (1996), orman işletmelerini; kamusal sorumlulukları, yerine getirmekle yükümlü olduğu bir takım amaçları ve görevleri olan birer ekonomik örgüt olarak tanımlasa da, ülkemizde orman işletmeleri ayrı ayrı ele alınarak her biri için yetkili ve uzman kişiler tarafından amaç saptanmış değildir. Sadece orman Amenajman Yönetmeliğinde ve Orman Amenajman Planlarında işletme amaçları hakkında bazı genel bilgiler görülebilmektedir (GÜLEN ve ÖZDÖNMEZ, 1987). Ancak, sözü edilen amaçlar tüm ülke düzeyi için tek düze bir özellik göstermekte ve bu amaçların tespitinde işletme ya da bölgelerin özellikleri kesinlikle dikkate alınmamaktadır. Bu yönüyle de çok fazla eksiklikler içermekte ve daha önce de ifade edildiği üzere çağdaş anlamda bir orman işlet-

meciliği faaliyeti için yetersiz kalmaktadırlar.

Oysa, orman işletmesinin amaçları, yetişme ortamı ve işletmenin içerisinde yer aldığı sosyo-ekonomik yapı ile ilişkili olmak zorundadır. Şu halde bütün orman işletmeleri için aynı amaç listesi ve aynı ağırlıktaki amaçlar dizisi düşünülemez. Orman işletmesinin gidereceği gereksinimler ve yerine getireceği işlevler değiştikçe bu amaçlar ve amaç kombinasyonları da değişecektir (GERAY, 1996). Dolayısıyla orman işletmelerinin işlevleri, işletme amaçların ortaya konmasında temel hareket noktasını oluşturmaktadır.

İşte bu nedenledir ki, ormancılıkta yapılacak olan çeşitli envanter ve analizlere esas teşkil edecek olan amaçlar ve bu amaçların öncelikleri işletmeler ve hatta daha alt düzeydeki planlama birimleri düzeyinde belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu yapılırken de daha üst düzeydeki amaçlarla da uyumlu olmasına dikkat edilmelidir.

Zira, makroekonomik yapı, sektörler, bölgeler, işletmeler ve departmanlar... giderek birbirinin içerisine giren ve üstten alta kapsamı daralan sistemlerdir. Üst sistemin amaçlarının gerçekleşmesi sırasında, alt sistem bir araç görevi yerine getirmektedir. Hiyerarşik yönden en üstte yer alan sistemlerin amaçları daha kapsamlı olmaktadır. Bir ülkedeki en kapsamlı ve çok boyutlu amaçlar dizisi, kuşkusuz kalkınma planlarında yer alır. Bu amaçların sağlanması sırasında sektörler, sektör amaçlarının sağlanması sırasında da işletmeler işleve sahiptirler. Yani bir sektörün amacı, içerisinde yer aldığı makroekonomik yapının amaçlarının türevidir. Bu tutarlılığın açık, seçik, objektif ve sayısal olarak görülemediği durumlarda kaynakların yanlış kullanıldığı, başka bir deyişle de ülke kalkınma amaç ve stratejisine destek olmayacak biçimde kullanıldığı yargısına varılabilir (GERAY, 1993).

Ormancılık sektörünün hemen tümüyle bir kamusal sektör oluşu aslında bu uyumluluğu ve tutarlılığı kolaylaştırıcı bir faktördür. Yani işletmelerin ve onların topluluğu demek olan

sektörün makroekonomik uyumu için çeşitli teşvik düzenlemelerine ve bunların parasal külfetlerine katlanmak gerekmemektedir. Bu husus son derece önemli olduğu halde, örneğin tümüyle özel girişimcinin elinde olan bir sektörün kalkınma amaçları doğrultusunda yönlendirilmesi için katlanılan maliyetler ne kadardır sorusu ilgi çekmemektedir (GERAY, 1993).

Orman işletmelerinin yerine getirmekle yükümlü olduğu görevler ve amaçlar çok çeşitli ve değişik (biyolojik, teknik, ekonomik, yönetsel, sosyal ve toplumsal faaliyet) türdendir. Ayrıca, ulusal bazdaki makro amaçlar ve her bir orman işletmesinin içinde bulunduğu bölgenin sosyo-ekonomik, ekolojik, ... vb. yapısının getirdiği yükümlülükler dikkate alındığında, orman işletmelerinin görevleri ve amaçları daha da çok çeşitlenip çok boyutlu ve karmaşık bir hal almaktadır. Dolayısıyla, orman işletmeleri kendilerine verilmiş orman kaynaklarını (orman, av rezervleri, rekreasyon alanları, su ve balıkçılık potansiyeli vb.) bir bütün halinde yönetmek, yani orman kaynakları ile toplum refahı arasında optimal ilişkiyi kurmak zorundadır. Öte yandan orman işletmeleri, kısıtlı kaynakları kullanarak, amaç ve görevlerini ulusal kalkınma amaçlarına, ormancılığın ana amaç ve stratejilerine uygun olarak gerçekleştirirken, ormancılığın temel ilkeleri (devamlılık, çok yönlü yararlanma vb.) yanında, etkenlik (verim), verimlilik, iktisadilik, kârlılık, doğa koruma, istihdam ve katma değer yaratma, bölgeler arası kalkınmışlık farkını azaltma ... vb. ilkelere de uymak zorundadır. İçinde bulunulan makroekonomik yapının ve bölgesel koşulların gereği de budur (DAŞDEMİR, 1996).

Bugün ülkemizde var olan, XIX. ve XX. Yüzyıl Orta ve Batı Avrupa'nın klasik ve dar kapsamlı ormancılık anlayış şekli; amaçların makroekonomik düzeyden (Ulusal Kalkınma Planları) sektörel düzeye (Ormancılık Ana Planı) ve oradan da Orman İşletmeleri düzeyine (işletme planları) ve daha alt düzeylere (projeler) yansıtılmasını sağlayacak çok boyutlu tutarlıktan ve teknik uygulamadan yoksundur. Diğer

yandan, ülkemizde büyük bir eksiklik olan, önem ve ağırlıkları zamana ve mekana göre değişen, işletme amaçları tespit edilmemiş olup, sözü edilen planlarda da yer almamaktadır. Bu eksiklik, hiyerarşik olarak, ülke-sektör-bölge-işletme-proje amaçları arasındaki tutarlılığı sağlamada ve işletme başarısını ölçmede önemli bir kısıt veya boşluk olarak ortaya çıkmaktadır (DAŞDEMİR, 1996).

DAŞDEMİR (1996) tarafından 32 orman işletmesi için yapılan bir çalışmada, amaç tespitinde şöyle bir yol izlenmiştir. Çalışma alanının doğal, sosyal ve ekonomik koşullar bakımından homojen olduğu varsayımı yapılarak; çok boyutlu bir yaklaşımla makro amaçların ve giderek sektörel amaçların bölgenin sosyo-ekonomik özellikleri ışığında, işletmelere yansıtılması, başka bir deyişle bir nevi işletmelerin amaçlandırılması ile amaçlandırma işlemine çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Böylece, orman işletmelerinin kısıtlı kaynaklarının, ulusal kalkınma hedeflerine ve sektörel amaçlara uygun kullanımını sağlamaya hizmet edilmiştir. Diğer bir deyişle, işletme-sektör-ülke amaçları arasındaki çok boyutlu tutarlılık sağlanmaya çalışılmıştır. Daha açık bir ifadeyle, çalışma kapsamındaki orman işletmeleri; ulusal kalkınma planlarındaki makro amaçlar ve stratejiler, kalkınma planlarının ormancılık sektörüne yüklediği görevler ve amaçlar, ormancılık sektörünün geleceğe yönelik politikaları ve darboğazları ve bölgenin sosyo-ekonomik yapısı dikkate alınarak amaçlandırılmıştır.

Böylece, ülke-sektör-bölge-işletme amaçları arasındaki çok boyutlu tutarlılığa uygun amaç belirleme yoluna gidilmiştir. Ulusal ve sektörel amaçlar ile bölgenin genel ve sosyo-ekonomik özellikleri ışığı altında ele alınan orman işletmelerinin amaçları, önem sıralarına göre, şu şekilde belirlenmiştir: **1-** Toprak Verimliliği, **2-**Doğa Koruma, **3-**Maliyet Minimizasyonu, **4-** Kârlılık, **5-** İşlendirme, **6-** Rekreasyon Hizmeti (veya Kollektif hizmet). GERAY (1993) ise ulusal kalkınma planları ile

Makroekonomik Amaçlar	İşletme Düzeyinde Amaçlar	Kullanılabilecek Kriterler	Planlama Sürecinden Edinilen Bilgiler
Hızlı Kalkınma	Katma Değer (Rant, Faiz, Kar, Ücret)	Katma Değer İç Karlılık Oranı Net Bugünkü Değer Tarife Bedeli	Ağaç türü İdare Süresi
İşlendirme	İşlendirme-Üretim Düzeyi	Adam-Gün Düzeyi	Yatırım Öncelikleri
Arz Açığını Önleme	Toprak Verimliliği	Periyodik Artım (m3)Belli Mallara Ait Hedefler (m3)	Zaman Boyutu Mekan Boyutu
Kaynakların Etkin Kullanımı	Maliyet Minimizasyonu	Yatırım/Hektar Fayda-Maliyet	Ürün Öncelikleri
Bölgeler Arası Gelir Farkını Azaltma	Bölgeye Harcama	Orman Köylüsüne Ödeme/Nüfus	Silvikültürel Rejim

Tablo 1. Makroekonomik amaçlardan proje değerlendirmeye uzanması gereken tutarlılığın ormancılık sektörü için şematik açıklaması.

işletmeler arasındaki tutarlılığı sağlama konusunda söz konusu olan amaç ve kriterleri ülkemiz ormancılığı için aşağıdaki şekilde sınıflandırmıştır.

Tablo 1 yardımıyla ulusal kalkınma planlarında yer alan makro ekonomik amaçların işletmeler düzeyindeki yansımalarına bakıldığında; hızlı kalkınmanın katma değer, işlendirmenin işlendirme-üretim düzeyi, arz açığını önlemenin toprak verimliliği, kaynakların etkin kullanımının maliyet minimizasyonu ve bölgeler arası gelir farkını azaltmanın bölgeye yapılan harcamalarla temsil edilebileceğini ve böylece işletme amaçlarıyla daha üst düzeydeki amaçlar arasında tutarlılık sağlanabileceği görülmektedir. Diğer taraftan TÜRKER (1989), ağaçlandırmalara aday alanlar arasında öncelik sıralarını saptayarak, ağaçlandırma yatırım projelerini değerlendirdiği çalışmasında; ormandan beklenen yararların birer amaç olarak ortaya konması ve bu amaçları en çok sağlayan alanlara öncelik verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlam-

da ağaçlandırma alanları için ortaya konan amaçlar şunlardır: **1-** Kârlılık, **2-** İşlendirme, **3-** Katma değer, **4-** Erozyonu önleme, **5-** Pazara uzaklık, **6-** Rekreasyon değeri, **7-** Kapital talebi, **8-** Toprak verimliliği.

Ağaçlandırma alanlarından beklenen yararlar ve dolayısıyla sağlanması beklenen amaçların tümünü orman işletmeleri için de birer amaç olarak ortaya koymak mümkündür. Ancak, daha önce değinilen çeşitli ekolojik, sosyal, ekonomik vs. özelliklere bağlı olarak bu amaçların öncelikleri her işletme için farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. İşte bu noktada amaçların işletmeler düzeyinde ağırlıklandırılması sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada amaçların orman işletmeleri düzeyinde önem derecesinin (ağırlığının) saptanmasında ise (TÜRKER, 1989); kalkınma planlarının hedef ve stratejisi, kalkınma planlarının ilgili sektöre yüklediği görevler, sektörün geleceğe dönük politikası ve bölgenin sosyo-ekonomik durumu gibi hususlar dikkate alınmıştır.

Görüldüğü üzere amaçların ağırlık-

landırılmasında sistem bütünlüğü içerisinde, en üst düzeyde kalkınma planlarıyla sağlanan tutarlılık, işletmenin içerisinde yer alan bölgenin sosyal ve ekonomik durumuyla olan tutarlılığa kadar uzanmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Buraya kadar yapılan açıklamalara bağlı olarak denilebilir ki, ormancılıkta amaç ve amaçların önceliklerinin belirlenmesi konusu özellikle orman işletmeleri bazında ele alınması gerekmektedir. Zira makro bazda ormancılık politikası amaçları zaten belirlenmiş ve genel nitelikli amaçlar olarak ormancılığımızda mevcuttur. Ancak işletme amaçları henüz orman işletmeleri bazında belirlenmemiştir.

Oysa ülkemizde orman işletmeleri, temel ormancılık faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, buna bağlı olarak da gerekli kararların alındığı ormancılık sektörünün omurgasını konumundaki birimlerdir. Dolayısıyla planlamanın en çok gerekli olduğu düzey olarak ortaya çıkan orman işletmelerinde, gerek faaliyetlerin planlanması ve yürütülmesinde ve gerekse işletmelerin başarı düzeylerinin belirlenip işletmeler arasında rekabet ortamı oluşturulması noktasında amaçların bilinmesine ihtiyaç vardır. Bu yüzden, Devlet Orman İşletmeleri düzeyinde amaçlar ve bu amaçların yöresel koşullara göre ağırlıklandırılması yani strateji belirlenmesine yönelik olarak model bir çalışma yapılmalıdır. Böyle bir çalışmanın gerçekleştirilmesinde izlenecek yol aşağıda özetlenmiştir.

Çalışmanın ilk aşamasını, homojen işletme gruplarının oluşturulması ya da bir diğer ifadeyle işletmelerin işlevsel sınıflandırılması oluşturmaktadır. Bunun için işletmeleri çok boyutlu olarak tanımlayacak işletmelere ait; doğal, ekonomik sosyal, kültürel, teknik, yönetsel, biofizik vb. ve her biri daha da ayrıntılı olarak ortaya konabilecek bir takım nicel ya da nitel değişkenler temel hareket noktası olabilir (DAŞDEMİR, 1996; GERAY, 1982). Söz konusu değişkenlerin seçiminde; çalışma amacı doğrultusunda, orman işletmelerinin her bir özelliğini en iyi şekilde tanımlama ve birbirleriyle en az ilişkiye sahip olma vb. hususlar göz önünde

bulundurulmalıdır. Bu değişkenler elde edildikten sonra, işletmeleri benzer özelliklerine bağlı olarak gruplandırma amacı doğrultusunda; bilgisayar yardımıyla temel ögeler analizi, diskriminant analizi vb. (GERAY, 1982). gibi çeşitli analizlerin kullanılabilirliği araştırılmalıdır. Ardından söz konusu değişkenler yardımıyla oluşturulan gruplardan her biri için ortalama özellikleri bünyesinde barındıran ve o grupları temsil eden sanal işletmeler elde edilecektir. Bu işletmeler yardımıyla oluşan grupların farklılıklarına bağlı olarak, her bir grup işletme için farklı politikalar ortaya konulabilecektir. Bu farklılıklar ise, bir sonraki aşamada ortaya konacak olan amaç alternatifleri için de kaynak teşkil edecektir.

Bu şekilde oluşturulan homojen gruplar esas alınarak, çalışmanın ikinci aşamasında; ulusal ormancılık amaçları ve yasal mevzuatta (anayasa, orman kanunu) yer alan; ormanları sürekli olarak korumak, genişletmek, iyileştirmek vb. şeklinde ifade edilen genel nitelikli amaçlar, işletme ya da işletme gruplarının özelliklerine göre işletmeler bazında somutlaştırılmaya, buna bağlı olarak da her işletme ya da işletme grupları için alternatif amaç kombinasyonları üretilmeye çalışılmalıdır. Bu amaç kombinasyonlarının oluşturulmasında; daha önce yapılan orman işletmelerinde amaç belirlemeye dönük araştırmalardan (GERAY, 1982; TÜRKER, 1989) da yararlanılmalı ve bu esnada ülke-sektör-işletme bütünlüğü de göz önüne alınmalıdır. İşte bu noktada, yöresel birtakım özelliklerin etkisini de bu işlemde dikkate almak üzere söz konusu işletmeler ya da seçilecek bir işletmeyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili kişi ya da kuruluşların, orman ürün ve hizmetlerine dönük alternatif taleplerinin önceliklerini belirlemeye yönelik olarak bir anket çalışması uygulanabilir.

Son aşamayı ise somutlaştırılan amaçların, toplumsal taleplerdeki öncelikler de dikkate alınarak ağırlıklandırılması yani önceliklerinin belirlenmesi oluşturmaktadır. Bu noktada net bugünkü değer, orman köylüsüne ödeme, periyodik artım, yöredeki göç oranı, işsizlik, katma

değer vb. amaçlara göre belirlenecek olan kriterlerden yararlanmak mümkündür. Amaçların ağırlıklandırılması yani işletmeler için strateji belirlenmesi noktasında, literatürde daha önce aynı amaçla kullanılmış olduğu ifade edilen Electre (TÜRKER, 1989) tekniği ya da benzeri tekniklerden yararlanılabilir.

6. KAYNAKLAR

ASAN, Ü., 1992: İşletme Sınıfı Ayırımında Fonksiyonel Yaklaşım, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl:29, Sayı:55.

CAN, H., TUNCER, D., AYHAN, D.,Y.,1995: Genel İşletmecilik Bilgileri, Siyasal Kitabevi, 7. Baskı, Ankara.

CEMALCILAR, İ., BAYAR, D., AŞKUN, İ. VE ÖZALP, Ş., 1975: İşletmecilik Bilgisi, Eskişehir İktisadi ve Ticari ilimler Akademisi Yayını, No:122, Ankara.

DAŞDEMİR, İ.,1996: Orman İşletmelerinin Başarı Düzeylerinin Belirlenmesi (Kuzeydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği), Doğu Anadolu Ormanlık Araştırma Müdürlüğü Teknik Bülten No:1, Erzurum.

DAŞDEMİR, İ., 1998: Devlet Orman İşletmelerinin Yönetimsel ve Örgütsel Boyutlarının Belirlenmesi, Doğu Anadolu Ormanlık Araştırma Müdürlüğü, Teknik Rapor No:3, Erzurum.

ERASLAN, İ., 1973: Türkiye'deki Devlet Ormanlarında İdare Amaçları Tespitinin Hukuki, Teorik ve Pratik Esasları, İ.Ü. Orm. Fak. Yay. No: 1843/194, İstanbul, 1973.

ERASLAN İ., ŞAD, H., C., 1993: Orman Amenajmanı, İ.Ü. Yayınları No:3472, O.F. Yayınları No:123, İstanbul.

EREN, E., 1990: İşletmelerde Stratejik Planlama ve Yönetim, İşletme Fakültesi Yayın No:234, İşletme İktisadi Enstitüsü Yayın No:127, Cilt 1, İstanbul.

GERAY, U., 1982: Ormanlıkta Planlamanın Hazırlık Aşamasında Çok Boyutlu Analizler (Akdeniz Bölgesi Örn.), İ.Ü. Yayın No:2910, O.F. Yayın No:315, İstanbul.

GERAY, U., 1992: Türkiye Akdeniz Bölgesi Ormanları ve Ormanlığına İlişkin Bilimsel Yaklaşımlar, İ.Ü. O.F. Ormanlık Araştırma ve Uygulama Merkezi Müd. Yay. No: 1, İstanbul.

GERAY, U., 1993: Türkiye'de Orman Kaynakları Yönetiminin Geliştirilmesine İlişkin Sorunlar, İ.Ü. O.F. Dergisi, Seri A, Cilt 43, Sayı 2.

GERAY, U.,1996: Planlama (Yüksek Lisans Ders Notu), İstanbul.

GERAY, U., 1998: Orman Kaynakları Yönetimi, DPT Yayını, 115 s., Ankara,

GÜLEN, İ., ÖZDÖNMEZ, M.,1987: Ormanlık Yönetim Bilgisi Ders Kitabı, İ.Ü. Yayın No: 3442, O.F. Yayın No:385, İstanbul.

KAPUCU, F., 1978: Ormanlıkta İdare Amaçlarının Saptanması Sorunu, KTÜ Orman Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2.

KAPUCU, F.,1996: Orman Amenajmanı, Artvin Orman Fak. Ders Notları, Artvin.

ÖZDÖNMEZ, M., İSTANBULLU, T., AKESEN, A., EKİZOĞLU, A., 1996: Ormanlık Politikası, İ.Ü. Yayın No:3968, O.F. Yayın No:435, İstanbul.

SABUNCUOĞLU, Z., TOKOL, T., 1991: İşletme I-II, Uludağ Üniversitesi İİB Fakültesi, Bursa.

ŞAD, C., 1987: Orman İşletmesi ve Büyüklüğü. Orman Müh. Dergisi, Yıl:24, Sayı:2..

TÜRKER, A.,1989: Ağaçlandırmalarda Çok Ölçütlü Karar Verme, İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, seri A, Cilt 39, Sayı 2.

VEFAT

Üyemiz Sami GELGÖR vefat etmiştir. Ailesine ve üyelerimize başsağlığı dileriz.

*

Üyemiz Fethi ÖZBAY 22 Ekim 2001 tarihinde vefat etmiştir. Ailesine ve üyelerimize başsağlığı dileriz.

*

Derneğimizin en yaşlı ikinci üyesi Kamuran H. ARDIÇ 14 Kasım 2001 tarihinde vefat etmiştir. Ailesine ve üyelerimize başsağlığı dileriz.